

Birutė Jonuškaitė: „Norisi rašyti nepataikaujant jokiems madingiems rašymo vėjams“

Daiva Tamošaitytė

Birutė Jonuškaitė-Augustinienė (g. 1959 m. spalio 5 d.) – poetė, prozininkė, vertėja, keletu romanų („Ievos neišvarė iš rojaus“, „Didžioji sala“ I-II knygos, „Baltų užtrauktukų tango“, „Maranta“), šešių apsakymų rinkinių autorė. Apsakymų yra išversta į anglų, prancūzų, baltarusių, vokiečių, rusų, ukrainų, lenkų, gruzinų, kroatų, slovėnų, slovākų ir ispanų kalbas. Gimusi ir augusi Seinų apskrityje, baigusi žurnalistikos studijas Vilniaus universitete, Jonuškaitė nuo 1985 metų gyvena Lietuvoje. Nuo 2003 metų ji dirba Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotoja ir dalyvauja visuose svarbiausiuose lietuvių rašytojų įvykiuose šalyje ir užsienyje. Rašytoja yra daugelio literatūrinių premijų laureatė.

*Būdama dviejų kultūrų – lenkų ir lietuvių – žmogumi, B. Jonuškaitė ir savo kūryboje, ir vertimuose, ir visuomeninėje veikloje nuderbo didelį darbą apmąstydamą ir atskleiddamą dviejų tautų savitarpio kultūros klodus. Bendradarbiaudama su Lenkų institutu ji išvertė knygą iš lenkų kalbos, didelį dėmesį skyrė Czesławui Miłoszui (2010 m. sudarė knygą Czesławo Miłoszo 100-osioms gimimo metinėms „Laiko pameistrys“, **išvertė** Barbaros Gruszkos-Zych poezijos ir kt.). 2016 m. B. Jonuškaitei įteiktas Lenkijos Respublikos valstybinis apdovanojimas – Auksinis kryžius už nuopelnus vystant lenkų ir lietuvių bendradarbiavimą, lenkų kultūros populiarinimą bei bendradarbiavimą su Lenkija.*

2016 metais B. Jonuškaitė Lenkijos prezidento sprendimu (kartu su kitais Lietuvos kultūros veikėjais) buvo apdovanota Auksiniu kryžiumi. Gedimino Zemlicko nuotr.

Neatsitiktinai lietuvių išeivija nuo senų laikų iki šių dienų yra jos dėmesio centre. Šiai temai rašytoja paskyrė dvi knygas: „Baltų užtrauktukų tango“ ir „Maranta“. 2015 m. šis romanas nominuotas Metų knygos rinkimuose suaugusiųjų prozos kategorijoje, įtrauktas į kūrybiškiausių metų knygų dvyliktuką, o 2016 m. už „Marantą“ B. Jonuškaitei įteikta Liudo Dovydeno premija „už geriausių naują lietuvišką romaną“. Rašytoja 2016 m. pelnė Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros ir meno premiją.

Knygų „Maranta“ ir „Baltų užtrauktukų tango“ viršeliai

Birute, pati turi didelę gyvenimo ne Lietuvoje patirtį: gimei Lenkijoje, teko gyventi Kanadoje, rinkdama medžiagą knygoms vykti į svečias šalis, susipažinti su išeivijos problemomis. Pagaliau ir daugiau tavo šeimos narių gyvena užsieniuose. Tačiau pati esi didelė Lietuvos patriotė, brangini etninės kultūros, kaimo žmogaus autentiškas patirtis ir jas aprašai, gyveni Vilniuje. Kas vis dėlto lėmė tokį tavo apsisprendimą – atvykti ir likti čia, išsvajotoje Tėvynėje, apie kurią nuo vaikystės girdėjai kaip apie pažadėtąją žemę?

Ar turiu gyventi Lietuvoje, svarčiau du kartus. Baigusi studijas Vilniaus universitete ištekėjau už aukštaičio, bet... privalėjau grįžti į Lenkiją atidirbti už šios valstybės man mokėtą stipendiją. Kadangi buvo gūdūs sovietiniai laikai, kai kiekvienas prašymas vykti į Lietuvą (arba išvykti iš jos) kainuodavo daug sveikatos ir užimdavo nemažai laiko, per dvejus metus vyrui pavyko tik kartą mane aplankyti... Taigi kuris pas kurį turėtų važiuoti gyventi, svarstėme laiškuose. To meto šių „draugiškų“ socialistinių šalių santykius ir visus pragaro ratus, kuriuos man teko pereiti važinėjant į Vilnių studijų metais ir vėliau, esu aprašiusi novelių rinkinyje „Rugių laukas“. Jaunam žmogui tai buvo žiauri patirtis. Galų gale 1985 metais nutariau važiuoti gyventi į Lietuvą pas savo užsispyrusį vyrą, kurio niekaip neįstengčiau suvilioti važiuoti gyventi į Lenkiją, kuri anuomet lietuviams buvo langu į Vakarus. Tais pačiais metais, prieš savanorišką grįžimą į „kalėjimą“, dar išvykau pas gimines į Kanadą – keliavau po ją tris mėnesius ir... jutau dar didesnę neviltį: supratau, kokių galimybių atsisakau ir kur man teks gyventi. Tada, nemeluosiu, buvau labai prislėgta. Šiandien galiu pasakyti, kad vyras buvo teisus – galbūt intuityviai nujautė, jog Atgimimas čia pat, kad nereikės ilgai laukti.

Lietuvoje ilgą laiką jaučiausi taip, tarsi gyvenčiau kokioje nors laikinoje stotelėje, iš kurios galų gale išvažiuosiu, ir tada prasidės tikras normalus gyvenimas. Visi mano darbai iki Nepriklausomybės atgavimo – grynas juokas. Juk man negalima buvo dirbti žurnalistinio darbo, taigi duodavo kokį nors etatėlį kultūros namuose ar muziejuje ir aš vaizdavau, kad dirbu, o ta įstaiga vaizdavo, kad man moka. Iš tikrųjų rašiau savo apsakymus ir auginau dukrą.

Antrąkart klausimą, ar grįžti į Lietuvą, svarstėme 1991 metais, po Maskvos pučo. Tada gyvenome Kanadoje (buvome vieni pirmųjų „emigrantų“, sugalvojusių užsienyje užsidirbti pinigų butui Vilniuje) su vyresnėle dukra ir mažyle, gimusia jau Toronte. Turėjome visas galimybes prašyti politinio prieglobsčio ir po sausio 13-osios įvykių, ir po pučo. Tą lietuvaičiai darė masiškai. Ir beveik visi gavo leidimą pasilikti gyventi Kanadoje. Mums tada atrodė, kad neįmanoma šitaip elgtis, kad tai – išdavystė: Lietuva laisva, o mes liksime kažkur už jūrų marių? Grįžome 1991 rugsėjį. Mūsų tautiečiai negalėjo patikėti, kad galima priimti tokį kvailą sprendimą. Pirmieji mėnesiai iš tikrųjų kėlė siaubą: nuolatinė įtampa, nežinia, skurdas. Tačiau buvo ir daug vilties, daug lūkesčių, entuziazmo. Tuoju pasinėriau į Atgimimo reikalus, pradėjau rašyti Ukmergės (kurį laiką dar ten gyvenome) spaudai. Kasdienis gyvenimas buvo nepalyginamai skurdesnis nei Toronte, bet koks įdomus! Ir nesigailiu, kad šitaip pasielgėme. Kai persikėlėm į

Vilnių, pradėjau dirbti „Šeimos“ žurnalo vyriausiąja redaktore, o po septynerių metų sukūriau visiškai naują žurnalą „Šeima ir pasaulis“, kurio pasirodymu, atsimenu, labai džiaugėsi Gintaras Beresnevičius, tačiau pataikiau ne pas patį sąžiningiausią leidėją ir jis greitai šį mano kūrinį numarino... Taigi daug metų atidaviau spaudai, galvodama, kad žurnalistika gali padėti pagydyti sovietmečio išplautas Lietuvos žmonių, ypač moterų, sąmones, deja, nespėjo jos dar išsivėdinti nuo sovietinio tvaiko, o jau jas užliejo nauja, vartotojiška banga iš Vakarų. Nuo 2003 metų dirbdama Lietuvos rašytojų sąjungoje jaučiuosi esanti reikalinga kolegoms – tarnauju jiems tikraja šio žodžio prasme. Kartais – gal net ir nereikėtų tiek laiko ir dūšios atiduoti šiam darbui. Bet kitaip nemoku.

Puikiai suvokiu, kad gyvenant Kanadoje mūsų materialinė padėtis šiandien būtų kitokia, bet juk kur kas svarbiau, kad dvasiškai gyvenau visavertį gyvenimą. Sopulių labai daug mūsų šalyje, ne tokią mes ją įsivaizdavome 1991-aisiais skrisdami namo, bet aš žinau, kad jeigu skauda, skauda man dėl mano gimtosios kalbos, dėl mano gimtojo krašto, dėl šalia esančių mano mylimų dzūkelių. Nėra jausmo, kuri nuolatos patirdavau gyvendama Kanadoje: čia – mes, lietuviai, su savo rūpesčiais ir gyvenimo būdu, o čia – jie, tikrieji šalies, kurioje apsistoju, piliečiai.

Per tą laiką daug kas pasikeitė: atkurta nepriklausomybė, atidarytos sienos. Girdėti daug ir skeptiškų balsų, emigracija didėja. Ar nekilo noras išvykti, o jei pasilikai, kodėl?

Vilnius yra labai jaukus miestas, nenoriu iš jo išvažiuoti. Džiaugiuosi savo namais jo pakraštyje: prisisodinom medžių, vaiskrūmių, pasisėjau morkų, ridikėlių, valgau savo užsiaugintas braškes. Žiemą – tylą, ramybę, šerkšnas, zylės ir sniegenos už lango, pavasarį plyšauja lakštingalos, žydi ievos, ežeriuke taškos antys, volungė lietų iššaukia... Atradau savo antruosius Seivus, ar gali būti geriau? Čia viskas arti – ir geležinkelio stotis, ir oro uostas, ir teatrai, kinas, koncertai, bibliotekos. Man smagu išvykti atostogų į kitas šalis ar aplankyti giminių už Atlanto, bet po mėnesio kito labai pasiilgstu lietuviško kultūrinio gyvenimo, net ir mūsų politinio „pragarėlio“ (vis tiek savas), savo kiemo, žvirblių po langais, ruginės duonos ir Rokantiškių kalvelių. Sunkoka būtų dabar pritapti svečioje šalyje. Tuo labiau – rašančiam žmogui. Prisiminkime, ką šia tema yra sakęs emigraciją savo kailiu patyręs Cz. Miłoszas: „Rašytojas įgyja pripažinimą per sudėtingą abipusį ryšį su savo skaitytojais, nesvarbu, ar jis kreipiasi į plačiąją auditoriją, ar tik į siaurą gerbėjų ratą. Jo asmeninis įvaizdis kuriamas akyse tų, kurie reaguoja į jo kūrinius.

Vos tik jis emigruoja, susikurtas įvaizdis staiga subliūkšta, ir rašytojas tampa anoniminės masės nariu. Jis nebeegzistuoja netgi kaip asmenybė, kurios dorybės ir ydos buvo žinomos jo draugams. Niekas nežino, kas jis toks, ir jeigu jis perskaito apie save spaudoje, pamato, jog su juo susijusi informacija yra absurdiškai iškraipyta. Tokiu atveju jo pažeminimas yra proporcingas jo puikybei, ir ši bausmė tikriausiai yra pelnyta. Egzilio rašytojas tikrai turi pagrindo bijoti nesėkmės, nes tik nedaugelis yra tokie atkaklūs, kad pasipriešintų naikinančiam vienatvės poveikiui. Iki šiol jis priklausė rašytojų bendruomenei, įsipareigojusiai tam tikram ritualui, kurios nariai vienas kitą liaupsindavo ir peikdavo. Dabar nebeliko nei bendruomenės, nei ritualo, nei mielių ambicijas tenkinančių žaidimų. Jis kenčia, nes prarado kolektyvinius įpročius, o tai reiškia, kad jis taip niekada ir neišmoko būti savarankiškas. Jis gali išlošti, bet tik prieš tai pripažinęs pralaimėjimą.“

Žinoma, dabar yra visai kitokios emigracijos sąlygos, nei buvo Miłoszo laikais – nuostabus išradimas – internetas suteikia galimybę bendrauti gyvenant bet kuriame pasaulio kampelyje. Bet manęs virtualus bendravimas netenkina. Aš privalau jausti gyvą žmogų, jo šilumą, matyti iš arti jo liūdnas ar spindinčias akis, girdėti jo juoką. Man patinka bendrauti su skaitytojais ne tik Vilniuje – daug važinėju po rajonų bibliotekas, mokyklas. Ar prilakstyčiau iš kokios nors Anglijos ar tuo labiau – Kanados? Aš būčiau ten, jie – čia. Ir ne tik skaitytojai. Visi mano aplinkos man artimi žmonės, bendravimą su kuriais branginu kur kas labiau nei sotesnį gyvenimą užsienyje.

„Maranta“ – kol kas šio romano pirmoji knyga. Žinau, kad rašai antrą dalį. Ar joje atsispindi mūsų tautos demografiniai ir kultūriniai pokyčiai per ketvirtį amžiaus? O gal tau pirmame plane – asmeniniai, psichologiniai veikėjų portretai ir likimai?

Romanas suteikia galimybę kalbėti už kitus, gal tau ir nemielus, gal ir labai nuodėmingus, žmones. Mes juk atsiradom ne tuščioje vietoje, atėjome su visu XX a. bagažu, o šiame amžiuje buvo labai dideli iššūkiai žmogui ir žmogiškumui, mūsų tėvams, mūsų seneliams. Jame daug kraupių įvykių, karai, tremtys, išdavystės, prievarta ir smurtas. Norėdama suvokti, kas aš esu, privalau peržvelgti savo šaknis – ką paveldėjau genetiškai ir dvasiškai. Žinoma, tų didžiųjų įvykių neaprašinėju, juk čia ne istorijos vadovėlis, man svarbu jų fone pateikti vienos paprastos šeimos, paprastų žmonių mažytį, bet autentišką gyvenimą ir aprašyti jį taip, kad skaitytojui būtų įdomu, artima, kad jis pasiduoėtų teksto magijai.

„Marantoje“ atsispindi mūsų krašto žmonių gyvenimas nuo Antrojo pasaulinio karo iki šių dienų. Taigi yra visko: karo ir pokario Lietuvos-Lenkijos pasienyje gyvenusių žmonių skaudžių patirčių, daug jaunatviško maišto, noro išsilaisvinti iš tėvų įskiepytų moralės normų, ieškojimų, kelionių, atradimų ir praradimų. Vienos šeimos istoriją pasakoja jauniausia kartos atstovė – dailininkė Rasa. Tai ji ta – vertinančioji savo motinos ir močiutės elgesį, ta, kuri turi galimybę jas ir kitus šeimos narius smerkti arba išteisinti, laikytis Dešimties Dievo įsakymų ar gyventi pagal savo pačios susikurtas taisykles, o gal ir visai be jokių taisyklių. Taigi asmeniniai kelių moterų likimai atspindi ir mūsų tautos mentalitetą, ir vis dar gyvą norą išlaikyti amžinąsias vertybes, dėl kurių šimtus metų ginčijasi filosofai ir rašytojai. Man labai svarbi mano herojų vidinė kultūra, jų atsakomybė prieš kitą žmogų ir tėvynę, jų autentiškas santykis su juos supančia tikrove: ta, kuri buvo nulemta (gimimo vietos nepasirinksi), ir ta, kurią pats pasirinkai. Ieškantys, klausiantys, abejojantys veikėjai turėtų vienaip ar kitaip sukelti nerimą skaitytojo širdyje, priversti jį susimąstyti ir nepaleisti jo iki paskutinio knygos puslapio. Šis romanas – apie mus ir mūsų tėvus, jo geografija plati kaip ir kiekvieno šiuolaikinio žmogaus: veiksmas vyksta ne tik Punsko krašte, bet ir Varšuvoje, Paryžiuje, Amerikoje, Jeruzalėje, Jordanijoje...

Pagrindinis principas, kurio laikaisi rašydama kiekvieną kūrinį, – jo fone privalo išlikti švari erdvė. Net ir aprašinėjant pačius kraupiausius įvykius, lukštenant nuodėmės ir bausmės už ją klausimus, vaizduojant šlykščiausius dalykus, visą puolusio žmogaus bjaurastį, kūrinys privalo išsaugoti skaidrią vidinę erdvę. Tokia yra siekiamybė. Kitaip bus tik savanoriškas dalyvavimas dehumanizacijos procese.

Knygos pavadinimas kaip burtažodis: tenka raustis žodyne, idant sužinotum, ką jis reiškia. Kodėl pasirinkai tokį pavadinimą?

Buvo labai ilgas įvairiausių pavadinimų sąrašas, bet vis dėlto liko „Maranta“. Galbūt todėl, kad turiu labai daug kambarinių gėlių ir visos jos man yra paslaptingos mūsų namų gyventojos, su kuriomis, kaip kad su katyte Cioce, bet kada galima pasikalbėti. Marantų yra visokių, bet romane kalbama apie baltagyslę marantą (lot. *maranta leuconeura*). Tai iš Brazilijos kilusi, nuolatinę šilumą mėgstanti, gerai žinoma kambarinė gėlė, turinti įdomią savybę – dieną jos lapai išsiskleidžia visu gražumu, o sutemus užsilenkia viršun į lovėlį – vadinamąją miego padėtį. Kelias minutes marantą apšvietus ryškia šviesa, galima priversti lapus vėl išsiskleisti. Ji – kaip ir žmogus, kaip ir mano knygos herojai: yra laiminga, kai aplinkui daug šviesos, šilumos ir meilės. Šviesiai žali šios gėlės lapai tarp šoninių

gyslų nužymėti dešimčia sukrešėjusio kraujo spalvos dėmelių – po penkias iš abiejų centrinės gyslos pusių. Todėl ji yra vadinama „Dešimties Dievo įsakymų augalu“ arba maldingąja.

Išmanai mūsų literatūros pasaulio kontekstą. Ar, tavo manymu, į Europos vertybes orientuota lietuvių kūryba yra pažangi, inovatyvi, kaip dabar sakoma, ar tik mados ir naudos reikalas, pavyzdžiui, euroromanų rašymas? Kas yra tas euroromanas?

Nežinau, kas yra euroromanas, ir dėl to nekvaršinu galvos. Jeigu jis nuo romano skiriasi tuo, kuo remontas nuo euroremonto, o tikriausiai taip ir yra, tai galiu tik apgailestauti, kad suprastėjo žmonių darbai ir materialinėje srityje, ir dvasinėje. Įsivaizduoju, kad euroromanai paprastai pardavinėjami prekybos centruose šalia puodų, šepėčių ar nagų lako. Prekė kaip ir visos kitos. O man knyga – vis dėlto ne kilogramas bulvių ar skalbimo milteliai. Nors ir tuos renkuosi atidžiai. Nesu literatūros kritikė, kad galėčiau išsamiai įvertinti šiuolaikinę lietuvių literatūrą. Žinau tik, kad ji labai įvairi, ir tuo džiaugiuosi. Yra iš ko rinktis. Kita vertus, naujausia literatūra apskritai yra vertinama subjektyviau ir kategoriškiau negu ankstesnė. Manau, kad kol kas neįmanoma daryti kokių nors kategoriškų apibendrinimų, reikia laiko distancijos. O jeigu kalbėsime apie naudos siekiančius autorius, pataikaujančius tam tikroms madoms arba besistengiančius literatūrą panaudoti savo tikslams, pavyzdžiui, ideologiniams, socialiniams, tai jau bus, anot Laimanto Jonušio, „grynas meno vulgarizavimas, o faktiškai ir sumenkinimas“. Kitaip tariant – ribota literatūra. Visada buvau ir esu įsitikinusi (ir labai džiaugiuosi atradusi, jog taip mąsto ir nemažai daug protingesnių žmonių už mane), kad egzistuoja dvejopa literatūra: iš Dievo ar Apvaizdos duota bei amatininkų. Lenkų kritikai įvardina truputį kitaip: įkvėptoji ir bibliotekinė. Nesiimsiu vertinti, kuri geresnė, kuri blogesnė. Nes tai būtų primityvu ir neteisinga. Visko pasitaiko ir vienoje, ir kitoje pusėje. Tačiau įkvėptosios literatūros autoriai, kiek man teko patirti, labai retai pasiduoda kokioms nors laikmečio madoms ar užsakymams, jie yra tarsi tarpininkai, užrašantys tai, kas ateina savaime, kas, kaip teigia Donaldas Kajokas, juos „pasiekia kaip aukštuminė galinga energija“. Taigi man atrodo, kad kuriantis žmogus tik perduoda tai, ką gauna iš aukščiau. Nesvarbu, kaip mes tą galingą energiją pavadinsim. Aš tik žinau, kad iš pradžių išsižiebia maža kibirkštėlė, mintelė, kuri auga tavyje, šakojasi ir taip išsiraizgo smegenyse, taip tave visą apsemia, kad galiausiai esi priversta sėsti prie kompiuterio ir pradėti užrašinėti. Ta srovė pagauna ir neša tave kaip

šapelį. Kuo jautiesi mažesnė ir nereikšmingesnė, tuo geriau. Esi baltas lapas. Tiesiog nuolankiai priimi tai, kas tau duodama. Svarbiausia, jog dirbi nors ir menkutį, bet tau skirtą darbą. Ir tada įvyksta keistas dalykas: jauti lengvai rašomo teksto stiprybę. Personažai atsiranda vienas po kito ir pradeda gyventi savo gyvenimus.

Ką gali pasakyti apie mūsų kalbos ateitį, kai etninė geografija ir tarmiškai kalbančios bendruomenės traukiasi, nyksta, o grįžusių išėivių vaikai negali visavertiškai integruotis į mokyklas? Ne tik daugelis jų dvikalbiai, bet dažnai labai silpnai bekalba lietuviškai. Juk vaikai – mūsų kultūros, literatūros ateitis.

Mane stebina ir liūdina mūsų „televizinių“ filologų nuolatinės kalbos apie natūralų lietuvių tarmių ir apskritai kalbos išnykimą. Jokio susirūpinimo, kaip tą unikalų turtą išsaugoti, iš jų lūpų negirdžiu. Todėl belieka pasikliauti sveiku eilinio žmogaus protu. Nepasiduoti visokiems madingiems kalbos supaprastinimo vėjams, stengtis puoselėti tarmes bent jau savo šeimose, savo aplinkoje. Vaikai auga tarp mūsų – suaugusiųjų. Kokį požiūrį į gimtąją kalbą turime mes, tokį ir jie turės. Gyvenau Lenkijoje, kur lietuvių kalba lig šiol puoselėjama ir vis dar labai gyva. Gyvenau Kanadoje ir žinau, ką reiškia ten gyvenantiems tautiečiams šeštadieninės lietuvių kalbos pamokėlės, kaip vaikai žiūri į vis dar lietuviškai kalbančius savo tėvus. Tačiau pasėtas grūdas nors ne visada, bet duoda vaisių. Jeigu šeimoje trys vaikai, kurių seneliai – pokario emigrantai, tai žiūrėk, bent vienas jų sukuria lietuvišką šeimą ir jų vaikai taip pat kalba lietuviškai. Ne visus išvykusius prarandam, kai kurių tautinė dvasia netgi sustiprėja. Kol yra galimybė emigravusiems į Angliją, Vokietiją, Norvegiją ar kitur bent vasaroms atvežti savo atžalas pas senelius, tol jie gimtosios kalbos nepamirš, priešingai, manau, kad jų pasaulio suvokimas kaip tik bus platesnis, su daug daugiau spalvų, daugiau įvairių patirčių. Dvikalbiai vaikai – tai ne kokie nors luošiuukai, o už ačiū gavę dvigubą likimo dovaną. Aš labai esu laiminga, kad nuo mažens mokėjau lietuvių ir lenkų kalbas, kad visada buvo man atviri dviejų kultūrų vartai. O kad pro vienus įeini ir vėl išeini, o už kitų nuolatos gyveni – tai jau sąmoningas apsisprendimas.

Ką tau pačiai reiškia lietuviškas žodis? Be to, kad tai yra tavo pagrindinis raiškos įrankis?

Nuo mažens lietuvių kalba man skambėjo kaip muzika. Kadangi namuose kalbėjome dzūkiškai ir mūsų tarmėje nestigo polonizmo, tai Vilniaus radijo ir televizijos kalba (žinoma, ne turinys) man atrodė tarsi koks nušlifotas

brangakmenis. Atsimenu, kai pirmą kartą atvykau į Vilnių, troleibuso stotelėje pamačiau stulpą apsikabinusį girtuoklį: nesustodamas liejo kažkokį monologą. Stovėjau šalia amą praradusi – taip gražu man buvo. Klausiausi ir galvojau: jeigu čia girtuokliai šitaip gražiai kalba, tai kaip bus Universitete? Kaip aš ten prabilsiu savo punskietiška šnekta?

Dabar žinau, kad atvykau su gana neblogu žodžių bagažu. Polonizmus išsiravėjau, bandė dygti rusicizmai, bet neprigijo. Lig šiol man ausį režia posakiai „pas tave“, „pas mane“, kuriuos girdžiu net ir teatro scenoje, tuo liūdniau, kai vaidinama vaikams ir sakoma: „Va kokie dideli pas vilką dantys...“ Mūsų kalba unikali, aš pritariu tiems, kurie tvirtina, jog ji turėtų būti UNESCO globojamas pasaulio paveldo objektas. Esu prieš jos supaprastinimą ir prastinimą. Kiek žinau, Vakarų Europos universitetuose lietuvių kalba dėstoma šalia kitų senųjų indoeuropiečių kalbų, kitaip tariant, – mirusiųjų kalbų grupėje. Bet juk mes dar gyvi, dar turim galimybę nenumarinti šio mūsų išskirtinio turto.

Man, rašytojai, kalba yra, be abejo, raiškos instrumentas. Labai ją sauguju, puoselėju, dėl jo išgyvenu. Negaliu skaityti knygų, parašytų „medine“ kalba, kuri išduoda autorių, mėstantį jau pagal anglų ar prancūzų kalbos struktūrą – sakinių konstrukcijos visiškai svetimos lietuvių ausiai, jokie lietuvių kalbos melodingumo, jokių, mums būdingų intonacijų. Tai skamba kaip lietuviška abėcėle užrašytas svetimtaučio tekstas. Džiaugiuosi, kad šalia kritikos, kurią kartais tenka išgirsti iš mano knygų recenzentų, visada yra akcentuojamas išskirtinis mano kalbos jausmas, labai turtingas, spalvingas žodynas. Kad romanas įdomus ne tiek dėl intensyvios savianalizės ar pasakojimo struktūros ypatumų, kiek dėl kalbos ir patirties lydinio. Man atrodo, kad kitaip būti negali: ką gi sugrosi medžio pliauska ar sulūžusiu stryku? Tai bus tik ausį režiantis džyravimas... nors, jeigu, anot V. Vysockio, kažkas „svarbus“ iš krūmo šūktels, kad tai labai modernu, netikėta ir, kaip sakėte, *inovatyvu*, tai žiūrėk, tas „muzikantas“ su savo pliauska kaip mat kokioj nors Leipcigo knygų mugėj bus pristatomas kaip lietuvių literatūros žvaigždė... Tačiau manęs tokie „pavyzdžiai“ nejaudina – buvau, esu ir liksiu ištikima savo principams: rašytojo galva, lūpos, ausys privalo būti kaip korys sklidinios visomis odos poromis jaučiamos gimtosios kalbos.

Ar esi rašiusi lenkiškai ar kita užsienio kalba? Ar manai, kad užsienio kalba rašančių lietuvių daugės? Koks tavo požiūris į tokios kūrybos vertę lyginant su gimtąja kalba?

Esu lenkiškai parašiusi šiek tiek eilėraščių, pradėjusi romaną, bet rimtai į tai nežiūriu – tai daugiau literatūriniai žaidimai, pasitikrinimas, ar sugebėčiau kurti kita kalba. Tikriausiai daugės lietuvių, rašančių užsienio kalba, bet tai jau nebus lietuvių literatūra, o lietuvių kilmės anglų, prancūzų, vokiečių rašytojų kūryba. Leonardo Coheno motina Masha Klonitsky buvo Kauno rabino Solomono Klonitsky-Kline'o dukra, Leonardo senelis iš tėvo pusės, Lenkijoje gimęs Lyonas Cohenas, buvo Kanados žydų kongreso įkūrėjas. Bet juk jo kūryba – anglų kalba, ir visas pasaulis žino – jis buvo Kanados poetas, rašytojas, dainų kūrėjas ir atlikėjas. Tokių pavyzdžių apstu. Matyt, ateityje bus dar daugiau.

Kokie šiuo metu yra pagrindiniai rašymo vėjai, ar pučia daugiau globalumo link, jei taip, kokias naujas tendencijas pastebi?

Jau turbūt minėjau, kad, deja, prastėja literatūros kokybė. Ne daug ką dar domina giliai išjausta ir unikaliai atverta žmogaus egzistencijos problematika. Ne kartą esu girdėjusi lietuvių literatūrą verčiančių vertėjų kalbas, kad lietuviai rašo pernelyg sudėtingomis temomis, itin painiais sakiniais, kad jų stilius sunkus ir t.t. Ko reikia pasauliui? Patrauklios, netikėtos arba skandalingos temos ir labai paprasto jos dėstymo – kad suprastų eilinis, greito maisto užkandines mėgstantis žmogus. Grožinės literatūros knyga priskiriama prie pramogų – ji neturi apsunkinti smegenų, ji „suvirškinama“ pakeliui iš darbo ar į darbą kaip mėšainis. Kai kurie lietuvių autoriai jau taip rašo, stengiasi kalbėti globalinėmis temomis, iš karto bandydami orientuotis į kitų šalių skaitytojus, lyg būtų įsitikinę, kad knyga bus išversta, bet ar jiems tai pavyksta – kita tema. Man visada įdomus autentiškas rašytojo santykis su jį supančia tikrove – juk per grožinę literatūrą vyksta labai individualus (tuo ir tikras) duotos šalies žmogaus pažinimas.

Mūsų skaitytojai, ypač vyresnioji karta, turi gerą skonį, jie labai puikiai moka atskirti rimtas knygas nuo žiniasklaidos peršamų vadinamųjų lietuviškų bestselerių. Kiekvienas gali rinktis, ką jam skaityti. Svarbiausia, kad ta populiarioji literatūra visiškai neišstumtų rimtosios, kad pastaroji neliktų tik akademinų sluoksnių tyrinėjimo objektu. Kol kas Lietuvos žmonės dar sugeba perskaityti knygą atidžiai, o kartais skaito tą pačią ir du, ir tris kartus – labai smagu susitikimuose su skaitytojais aptarinėti ne tik knygos herojų poelgius, bet ir kalbos, stiliaus subtilybes. Jie būna įsigilinę į kiekvieną smulkmeną. Tokiems skaitytojams ir norisi rašyti nepataikaujant jokiems madingiems rašymo vėjams. Norėčiau, kad ir šiandien kuo daugiau rašytojų prisimintų Umberto Eco posakį, jog „romano rašymo grožis nėra tiesioginė transliacija, tai yra sulėtinto perdavimo

grožis“.

Interviu spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2017 m. Nr. 1/553 ir Nr. 02/554

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

